

At first the author gives the definition of distance education. Distance learning refers to individualized process of acquiring knowledge, skills and methods of human cognitive activity that occurs mainly in indirect interaction distant from each other participants of the educational process in a specialized environment. This study operates on the basis of modern psycho-pedagogical and information and communication technologies. The objective is provide distance learning education services through the use of modern training in information and communication technologies for specific educational or educational levels according to state educational standards; the program training people to join educational institutions for foreigners and qualification.

Then the experience of Russian universities has been analyzed by the author. Practicing Russian higher educational institutions has shown that distance learning Russian as a foreign language is effective if it is carried out within the framework of distance learning or as a remote support independent of foreign full-time students. Then the author states that Ukraine is going through modernization of educational systems, actively introducing interactive technologies in the learning process. The new conditions of teaching Russian to foreign students require implementation of distance learning technologies. In Kharkov universities the remote Russian language courses for international students at elementary and primary stages are created.

The article describes the structure of the first semester course in conversational practice for foreign nonphilologists students.

Key words: distance learning, socio-cultural competence, nonphilologists students.

УДК: 821.161.2(09)ШевченкоТ.: 82'0

Л. І. Мацько

Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова

**УКРАЇНСЬКА МОВНА ОСОБИСТІТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЯК ЧИННИК КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ**

Добре тому жить,
чия душа і дума
добро навчилася любить
Т.Шевченко

У статті розглядається проблема концептуально-стилістичного аналізу поетичної творчості Тараса Шевченка як елітарної сильної української мовної особистості, що може бути використаний у педагогічному процесі формування в учнів і студентів українськомовної компетентності. Автор зазначає, що запоруку майбутнього національного визволення України Шевченко бачив у народній освіті, але такій, що має подаватися разом із всебічним вихованням людини та поєднуватися з національними традиціями. На його думку, освіта повинна йти разом з моральним зростанням дитини й виробленням національного характеру.

Ключові слова: концептуально-стилістичний аналіз, дискурсний аналіз, поетична творчість, Тарас Шевченко, образ України.

Постановка проблеми. Мова є універсальною та унікальною семіотичною системою, що об'єднує як індивідуальну свідомість людини,

так і зміст національного самоусвідомлення культурної традиції в інформативних та інтерпретативних комунікативних актах і текстах.

Спілкування рідною мовою є першою ключовою компетенцією та основною для реалізації наступних семи, визначених обов'язковими для сучасної європейської освіти: 1) спілкування рідною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична грамотність і базові компетенції в науці й технології; 4) комп'ютерна грамотність; 5) освоєння навичок навчання; 6) соціальні й цивільні компетенції; 7) відчуття новаторства й підприємництва; 8) обізнаність і здатність виражати себе в культурній сфері [2, 1060].

Сучасна соціокультурна ситуація в Українській державі потребує вчителя і викладача – словесника, який би був висококваліфікованим фахівцем, що володіє системними знаннями комплексу лінгвістичних, літературознавчих, психологічних і педагогічних наук, ефективними традиційними й новітніми методиками, був всебічно розвиненою та культурно обізнаною людиною, провідником ідей державотворення й демократизації країни, тобто був сучасною високорозвиненою мовною особистістю.

У світовій лінгвістиці поняття мовної особистості виявляється через розуміння надзвичайно важливої екзистенційної ролі рідної мови як визначальної ознаки *homo sapiens*, що за силою впливу на все життя людини не поступається перед законами природи. Німецький учений Л. Вайсбергер назвав це дією мовного закону людства (*Das Menschengesetz der Sprache*) [1, 8–9]. А самого його за глибокі праці про феноменальну роль рідної мови в житті людини колеги називали Апостолом рідної мови.

Поняття мовної особистості стало основним предметом європейської лінгвістичної персонології (*sprachliche Persönlichkeit*), лінгвоперсонології.

Аналіз актуальних досліджень. У радянській лінгвістиці у сфері лінгвоперсонології найбільше зробив В. В. Виноградов у працях про художню прозову й поетичну мову письменників. Ю. І. Караулов запропонував модель мовної особистості, виділивши рівні: вербально-семантичний (лексикон особистості), когнітивно-лінгвістичний (понятійно-смісловий рівень змісту), мотиваційний (інтенції, мотиви) [8, 123]. В. І. Карасик вважав основними аспектами у вивченні мовної особистості: когнітивний (пізнавальний), ціннісний (аксіологічний) і поведінковий (мотиваційний) та виділяє й описує соціолінгвістичні дискурси, зокрема й педагогічний [7, 22]. Мовна особистість – це узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури та смаку, мовних традицій і мовної моди.

І хоча про феномен рідної мови, її ролі та значення для громадського становлення української молоді, для її професійного вишколу й культурної досконалості в останнє двадцятиліття немало писали відомі українські вчені-лінгвісти, лінгводидакти, методисти (В. С. Вашуленко, Н. Б. Голуб, С. Я. Єрмоленко, В. В. Жайворонко, С. О. Караман, К. Я. Климова, Л. В. Лисиченко, О. І. Маленко, Л. І. Мацько, Н. О. Мех, Т. В. Остапенко, М. Я. Плющ, М. І. Пентелюк, О. М. Семенов, В. І. Статівка, Л. В. Струганець, Т. В. Симоненко, І. М. Хом'як) ця проблема залишається актуальною.

В українському педагогічному дискурсі досі є лінгводидактичною проблемою аксіологічний аспект формування мовних особистостей молоді, суть якого розкривається в ціннісно-оцінній орієнтації при виборі особою мови спілкування, часто, на жаль, не на користь української мови. Серед учнів і студентів поширений мовний нігілізм, нерозуміння мовної природовідповідності етнічній особистості, байдужість до свого майбутнього, а відповідно й відсутність програм і перспектив власного мовного розвитку й удосконалення.

Мета статті полягає у висвітленні концептуально-стилістичних особливостей поетичної творчості Т. Г. Шевченка як відображення його української елітарної мовної особистості, що може бути зразком у формуванні української мовнокомунікативної компетентності в учнів і студентів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна середня й вища освіта має формувати особистість молодого людини з рисами:

- громадянина та патріота Української держави;
- сучасну соціокультурну людину, що спішно толерує в полікультурному середовищі та здатна витримати тиск глобалізаційних процесів;
- високоосвічену українськомовну особистість з міцними знаннями, позитивними духовними, моральними й культурними цінностями, готовністю до професійної освіти та роботи за фахом;
- носія української елітарності як соціокультурного феномена, української національної ідеї, своєрідності української картини світу; знавця констант української культури та її лінгвокультурем; самоідентифікованого українця;
- людину з мудрим розумом, добрим, чистим, благородним серцем.

Особистість українського вченого, учителя, студента повинна відзначатись українською елітарністю. Це поняття нелегко піддається дефініції у країні, що має перервану традицію державності й тих верств, що відзначалися як еліта. Але тим не менше еліта є, і в народі живе досить

стійке уявлення про еліту як освічених, духовно й культурно просвітлених особистостей із високими ідеалами та благородними діяннями на користь суспільно-громадських інтересів українського народу. «Будучи національними, цінності української культурної традиції, як і будь-якого іншого народу, за змістом збігаються із загальнолюдськими. Тому, якщо йдеться про повернення до фундаментальних цінностей, ми маємо на увазі відродження й освоєння нашої культури» [3, 494].

До таких національних цінностей належить і художня спадщина геніального сина України Тараса Григоровича Шевченка. «Т. Шевченко заклав фундамент національного бачення української історії, поєднав ідею нації та власної держави з найвищими гуманістичними цінностями, що стало наріжним каменем національно-державницької свідомості українців, оформлення національної ідеї» [11, 259].

Для Шевченка світ починався з України. Він першим увів в українську поезію образ України як об'єкт глибокого осмислення й переживання. «Україна для нього – це екзистенційний стан повсякдення. Образ України, яким вимальовується він у поетичному доробку Т. Шевченка, утворив на емоційному рівні те підґрунтя, що зумовлювало в той час і в подальшому спрямування інтелектуальних і теоретичних зусиль у галузі розробки філософії української ідеї» [5, 164]. Україна була й залишилася основним концептом його творчості навечно.

Шевченко створив філософію життя, але не як «систему застиглих догм, змертвілих категорій, а як відкриту сукупність поглядів, що вічно рухаються в пошуках істин між протилежними позиціями, що спроможні творити життя за Божими законами» [12, 27].

Т. Г. Шевченко продовжив і поглибив національну українську кардоцентричну традицію, виразно окреслену у творчості Григорія Сковороди. Головною рисою поетичної творчості Шевченка є «робота» серця як центру внутрішнього життя, найглибших почуттів і найщиріших переживань. Серце для поета є способом самоусвідомлювання, шукання правди. У поезії Шевченка серце є одним з основних образів-символів. Завдяки йому стиль мислення носить софійний (мудрісний) характер, серце «правду каже», бо є першоджерелом знання, первинним знанням. Переживання цього знання виливається в поезії цілою низкою образів.

Персоніфікована процесуальна дія серця така широка, як і вся дієвість людини. Вона наповнена всією гамою світовідчужань і переживань ліричного героя та на лексико-граматичному рівні виражена словосполученнями, що виконують у стилістиці тексту роль дієслівної метафори.

Що робить серце в поезії Т. Шевченка? Серце любить, хоче, грає, плаче, в'ється, мліє, в'яне, сміється, щечече, розмовля, заснуло, ние, усміхнеться, спочине, заплаче, рвалося, сміялось, б'ється, болить, усміхнеться, чує, скаже, розривалось, сміялось, серце не заснуло, стрепенеться, ридає, кричить, віщує, опочине, засушить, прошептало тихо, стрепенеться полине, ожива, холоне, мерзло, пеклось, не прохолоне, запеклось, жде [10, IV, 1596–1598].

Україно, Україно! Бідна моя, ненько! Як згадаю тебе, краю, Заплаче серденько... [14, I, 86]. Нехай ще раз усміхнеться Серце на чужині, Поки ляже в чужу землю В чужій домовині [14, I, 121]. Раз добром нагріте серце Вік не прохолоне [14, I, 271]. Нехай же серце плаче, просить Святої правди на землі [14, I, 255]. За карії оченята, За чорнії брови Серце рвалося, сміялось Виливало мову [14, I, 124].

Яке серце в поета і його ліричних та історичних героїв? Козацькеє, моє коханеє, дівоче, щире, єдине, одне на всім світі, серце жіноче, серце матері, боязливе, погане, гниле, трудне, боязливе, добром нагріте, тихе, живе, добреє, не розбите, чисте, побитеє, замучене, поточене горем, боляще, убоге, щире, молодеє, праведне, побите, неукрите, голоднеє, одиноке, нелукаве [10, IV, 1600–1605].

І досі не розшифрований феномен геніальності Шевченка спонукає науковців до нового прочитання творчості його багатогранного таланту, поглибленого осмислення його місця й ролі як знакової постаті української літератури та мови, культури, історії й філософії, бо Тарас Шевченко не тільки став основоположником нової української літератури та літературної мови, яка й досі іменується сучасною, а й був визначним захисником ідеї національного відродження всієї слов'янщини, був готовим заступитися за кожную добротворящу людину всіх народів і національностей на землі.

Друзі поета й прихильники з кирило-мефодіївського товариства помічали геніальність Шевченка. У листі до М. І. Гулака від 1 травня 1846 р. В. М. Білозерський, повідомляючи про нову поему Шевченка «Іоан Гус», писав, що мимоволі задумався: «Яку геніальну людину ми маємо в Тарасі Григоровичу, бо тільки геній за поміччю одного глибокого почуття має хист угадувати потреби народу й навіть цілого віку, до чого без поетичного та разом із тим релігійного вогню не приведе жодна наука ані знання» [6, 170].

І хоча Шевченко офіційно не був членом Товариства св. Кирила і Мефодія, жандармерія, прочитавши того листа, зацікавилася саме цією думкою. В обвинуваченні про Шевченка було сказано, що з його «віршами на Україні могли посятися і згодом закоренитися думки про вигадане

блаженство часів гетьманщини, про те, що буде щастям повернути ці часи, і про можливість існування України як окремої держави. ...з огляду на бунтівний дух і зухвальство, що виходять за всякі межі, треба визнати його за одного з найважливіших злочинців» [6, 177].

Зібравши всіх причетних до справи кирило-мефодіївців, оголосили всім покарання і найтяжче – Шевченку: десять років солдатської муштри в Оренбурзькому корпусі з допискою царя: «Под строжайший надзор, с запрещением писать и рисовать», у той же день поета взяли під військовий арешт. А переживання цієї страшної події й усвідомлення національної поразки найвидатнішої та активної української молоді, відірваної, може й назавжди, від України, вилились у рядки, які свідчать, що думав Шевченко не про себе, а про Україну:

Чи ми ще зійдемося знову, Чи вже навіки розійшлись? І слово правди і любови В степи і дебрі рознесли! Нехай і так! Не наша мати [чужа влада] А довелося поважати! [виконувати вирок] То воля Господа! ... Годіть, Смирітєся, молітєсь Богу І згадуйтє один другогого; Свою Україну любіть, Любіть її ... во врем'я люте, В останю тяжкую минуту За неї Господа моліть [14, II, 20]

У сьомому вірші циклу «В казематі» «Н. Костомарову»:

Дивлюсь – твоя, мій брате, мати Чорніше чорної землі, Іде, з хреста неначе знята... [14, II, 17]

рядок «Дивлюсь...» мав такі попередні редакції:

Дивлюсь – невольникова мати... Дивлюсь – товаришева мати... Дивлюсь, аж, брате, твоя мати [14, II, 382]

У дванадцятому вірші циклу «В казематі» «XII Чи ми ще зійдемося знову?» в автографі текст мав рядки: «Чи ви ще зійдетєся знову»; «І слово братства і любови» [14, II, 386].

Основний варіант має рядки: Чи ми ще зійдемося знову, Чи вже навіки розійшлись? І слово правди і любови В степи і дебрі рознесли! [14, II, 20].

Загальне поняття лексеми-етноніма Україна, що постає з поетичної мовотворчості Т. Г. Шевченка – це концепт (логічна константа), а також словообрази, дискурси й тексти, у яких про неї йдеться. Отже, Україна – це ключова домінанта поетової мово свідомості та структурно-художня парадигма його поетичної творчості, що розкриває глибинну суть поетичного світовідчуття, світосприймання та світогляду.

Як значеннєве осердя імені Україна концепт Україна є синкретичним багатоскладовим словообразом – носієм історіософських, націософських ознак етносу й історичної та культурної пам'яті. Саме в такому семантично місткому й багатогранному словообразі постає Україна в Тараса Шевченка,

у сув'язі його політичних, релігійно-моральних, етично-естетичних поглядів, інтелектуальної еволюції впродовж життя. Ю. Барабаш писав, що «поза Україною не осягнемо Шевченка, без Шевченка не зможемо ні уявити, ані вповні збагнути України [4, 510].

Справді, не зможемо, бо живемо з його новою українською літературною мовою і літературою, його Словом, що поставив «на сторожі», з його наукою: «І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь», з його вірою в Апостола правди й науки, з його філософією людинолюбства та правдолюбства.

Для основних констант і мотивів поетичної творчості Шевченка характерна динаміка, рух, перетворення, розвиток, диференціація ознак на різних етапах творчості, кожний із яких породжував появу якісно нових ознак словообразу України. У ранніх творах Шевченко користується мовними засобами українських народних пісень і дум, уславлюючи козацьких ватажків, Гетьманщину, рідну природу й людність. Лінгвопоетика творення словообразу Україна багата усталеними прикладами українського життєпростору (степ широкий, гай зелений, верби, тополі, яри, могили, байрак, буйний (буйнесенький) вітер, синє море), символічними образами (запорожець, козак, кобзар, отаман, дівчина, парубок, кінь вороненький, козак молоденький).

У наступних, інтелектуально насиченіших, філософсько-історіо-націософських контекстах вони зберезуться як сув'язь з якісно сильнішими семантичними психологічно місткішими авторськими рефлексіями, медитаціями, що ускладнюють і поглиблюють розмисли про образ України.

Народні пісні як органічний витвір живого духу живуть і розвиваються разом з духовно-культурним життям народу та є найсильнішим його висловом. Вони характеризуються персоніфікуванням і сакралізацією сил природи, багатством образних засобів.

Із суспільно-історичним розвитком народу з'являються історичні пісні, легенди, думи, у яких засобами народнопісенної символіки й образності відображаються реальні події та факти, тому народно-пісенна творчість має як естетичну, так і історико-культурну вартість. На думку Михайла Драгоманова, гідний подивуванню той факт, що «український народ зберіг ще таку живу традицію історичну та й досі переховував у пам'яті таке велике число історичних пісень, що з того погляду... не дорівнює українцям жоден з європейських народів» [9, 26].

Загальновідомо, що усна словесність на багато віків старша за письменство. І часи Шевченка – це вже друга доба розвитку народної

словесності: «2) середня доба – золотий вік української народної поезії, що приніс із собою козацькі історичні пісні й думи та буйний розвиток любовної лірики» [9, 32].

Цей «золотий» період народної пісенності характеризується особливо сильним народнопоетичним синкретизмом: усе гарне, красиве, мінливе, плинне, рухливе, змінне і настільки приємне, що поруч навіть окремі буденні, звичайні речі опоетизовуються. Шевченко в ранній період творчості часто використовував такі засоби поетичності в ліричних поезіях. Читач охоче сприймає це й сам зачаровується таким пейзажем, дійством, настроєм:

Защебетав соловейко, Угору летючи; Закувала зозуленька, На дубу сидячи;

Защебетав соловейко – Пішла луна гаєм; Червоніє за горою; Плугатар співає. Чорніє гай над водою, Де ляхи ходили; Засиніли понад Дніпром Високі могили; Пішов шелест по діброві; Шепчуть довгі лози. «Причинна» (І., 76).

Посадили над козаком Явір та ялину, А в головах у дівчини червону калину. Прилітає зозуленька Над ними кувати; Прилітає соловейко Щоніч щебетати. «Причинна» (І., 78).

Орел вийняв карі очі На чужому полі, Біле тіло вовки з'їли – Така його доля. «Причинна» (І., 74).

На чужині не ті люди – Тяжко з ними жити! «Думка» (І., 79).

Буде легше в чужім полі Сироті лежати Буде над ним його мила Квіткую стояти. «Думка» (І., 81).

Тяжко-важко умирати У чужому краю... «Думка» (І., 83).

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш, Збуди його, заграй ти з ним, Спитай синє море. Воно знає, де мій милий, Бо його носило, Воно скаже, синє море, Де його поділо. «Думка» (І., 80).

Український романтизм на відміну російського й польського характеризується тіснішим зв'язком із народною стихією, українською народною поезією та піснею, що сприяло їх взаємному розвитку. До з'яви Тараса Шевченка вже сформувалася значна романтична традиція літературної обробки фольклору (збірники українських народних пісень Цертелєва, М. Максимовича, П. Лукашевича, творчість Є. Гребінки, М. Маркевича, А. Метлинського, Л. Боровиковського, дослідження І. Срезневського, О. Бодянського, П. Куліша, М. Костомарова).

Тарас Шевченко знав багато українських народних пісень з дитинства та юності, від родини й односельців, умів гарно співати і майже кожну почуту нову пісню легко переймав. Дослідники його творчості вважали, що можна укласти цілу збірку його улюблених українських пісень (М. Сумцов,

Д. Ревуцький). Проте не можна вважати, що цим джерелом обмежувалось у поета знання й розуміння ролі фольклору в літературі й мистецтві. Першу літературну освіту, а з нею й розуміння ролі та значення народної пісні й узагалі фольклору для літератури, і особливо для літературної мови, молодий Шевченко здобував у колі освічених петербурзьких земляків.

Збереглися свідчення сучасників про те, як майстерно й проникливо, зворушливо співав поет народні пісні, переймаючись їх духом. Але Шевченко й культивував народну пісню, як стилістичний засіб оцінно-емотивного вираження певного значення, актуалізації змісту: «стилізував на народних мотивах так удатно, що тяжко це складання відрізнити від щиронародних пісень» [9, 32].

Улюблений у творчості поетів-романтиків тип народного співця в поезії Шевченка стає кобзарем із певним етнографічним образом (кобза, торбина, старий чоловік, має провідника та ін.). Він присутній у всіх творах, де явно, де уявно, ілюзорно; де діячем, де слухачем, де символічно як назва збірки поетичних творів.

Західноєвропейський романтичний мотив «світової туги (Welschmerz)» у ліричних поезіях Шевченка відлунює мотивами: болю через сучасне Шевченкове поневолення й запустіння України; сирітства й самотності; журби й туги за кимось рідним, близьким, улюбленим, коханим; жалю за втраченою юністю, молодістю; чужини й непевності (небезпеки) серед чужих; жаху смерті на чужині; жалю за минулим, за втраченими можливостями; бажання волі; мотив долі (щасливої, а частіше нещасливої).

Нехай ще раз послухаю, як те море грає, Як дівчина під вербою «Гриця» заспіває; Нехай ще раз усміхнеться серце на чужині, Поки ляжу в чужу землю, в чужій домовині... Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами! Нащо стали на папері Сумними рядами?

Мотиви сирітства, самотності зі сфери особистої лірики переходять у сферу історіософських і національних почувань, поєднуються з думками про долю, про історичне минуле, з оцінками сучасного становища України, перетворюються на протест автора проти національного й соціального поневолення, проти всіх несправедливостей світу щодо бідної людини...

Доле, де ти? доле, де ти? Нема ніякої! Коли доброї жаль, боже, То дай злої, злої! Не дай спати ходячому, Серцем замирати І гнилою колодою По світу валятись. А дай жити, серцем жити І людей любити А коли ні, то проклинать І світ запалити.

Розрізняючи й описуючи комплексний (багаторівневий, порівневий) і фрагментарний (однорівневий) лінгвістичні аналізи та описуючи їх,

дослідники відзначають, що найсуттєвішим у текстах є лексико-семантичний рівень. Найскладнішим для аналізу є семантико-когнітивний рівень (або аспект) тексту, бо в процесі його аналізу відчувається потреба макроконтексту, виходу в культурно-історичний передтекст чи соціолінгвістичний післятекст. На цьому рівні лінгвістичний аналіз бажано посилити дискурсним, точніше поєднати їх.

Відмінності між лінгвістичним і дискурсивним аналізами є не стільки в їх аналітичних, синергійних, синтетичних процедурах, бо обидва спрямовані на цілісний системний підхід до кожного елемента в єдності з іншими, скільки в якості текстів, що підлягають аналізу. Для лінгвістичного аналізу нехудожніх, буттєвих текстів достатньо знання мовних норм, бо такі тексти перебувають у живому дискурсі – соціолінгвістичному, прагматичному, і він очевидний. Інша річ – тексти маніпулятивні (політичні, рекламні), патогенні (параноїдальна одержимість, страхи), прецедентні (міфологічні, символічні, фраземні, індивідуальні), і особливо – художні. Їх дискурсні поля надзвичайно широкі, але бувають маловідомі, забуті чи зовсім не відомі реципієнтам. Тому перцепція таких текстів потребує спеціальних і фонових знань, ерудиції, реакції, орієнтації, знань історико-культурного досвіду народу, особистості автора, тобто всього того, що разом із текстом називаємо дискурсом. Наприклад, навіть геніально проста, лінгвально прозора поезія Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати...» для повноти розуміння, чому з'явилась і чим була для поета, потребує дискурсного аналізу: коментування й інтерпретації, пояснення, хто такі в часи Шевченка «плугатарі», чому «йдуть з плугами», що означає в українському етикеті «мати хоче научати». Ця поезія є восьмим віршем у циклі «В казематі», написана 19 травня 1847 р. А в сьомому вірші, присвяченому Миколі Костомарову, Тарас Шевченко згадує своє село, своїх батьків і матір Костомарова, з якою зустрівся після заслання: «І я згадав своє село. Кого я там, коли покинув? І батько й мати в домовині... І жalem серце запеклось, Що нікому мене згадати! Дивлюсь, твоя, мій брате, мати, Чорніше чорної землі, Іде, з хреста неначе знята...» [14, II, 562–563].

Гармонія сільського українського побуту, людей і природи, праці й відпочинку створює магію впізнаваності звичайного українського села в мирі та спокої. Прозорий зміст без стилістичних нашарувань і ускладнень, класична завершеність тексту. Усе це, на думку Ю. Барабаша, «сприймається масовою читацькою свідомістю як уповні адекватне й самодостатнє втілення образу України, як її своєрідна поетична емблема» [4, 93].

І. Франко назвав цю поезію «моментальною фотографією поетової душі» [13, Т. 31, 68].

У цьому вірші опоетизовано сільське життя часів малого Тараса. Образи саду, хрущів над вишнями, вечірньої зіроньки, мами з дітками в уяві поета – це вже символи далекої України, частка її міфології, що викликає приємні спогади, ностальгійні почуття. Це вже ідилія України, уявний рай. Він потрібен як контраст до каземату, як нездійсненна мрія.

Саме тому від часу написання ця поезія живе активним життям, мала багато автографів, збереглося вісім. У Шевченка часто просили саме цей вірш.

Михайло Максимович у листі до Тараса Шевченка від 15 листопада 1858 р. передає прохання Івана Аксакова притьмом передати вірші «Вечір» і «Пустка» для друкування їх у слов'янофільській газеті «Тарас». Але перед тим І. Аксаков виступив у газеті «Московские ведомости» на захист статті В. О. Черкаського «Некоторые общие черты сельського управления» (ж. «Сельское благоустройство», 1958, № 9), у якій цей «обруситель» обстоював право старости бити селян. На це прохання М. Максимовича Т. Шевченко відповів так: «Спасибі вам, мій щирый, мій єдиний земляче, за ваш шанобливий лист, котрий я читаю, дивуюсь і не надивуюсь: чого б то мені, скажіть, будьте ласкаві, з своїми віршами плисти по суші, яко по морю під тим парусом. Хіба я Олег, нехай Бог криє, абощо? «Парус» у своєму універсалі перелічив усю слов'янську братію, а про нас (українців – Л. М.) і не згадав, спасибі йому... Не доводиться мені давати під парус свої вірші і того ради, що парус надуває заступник того вельможного князя, любителя березової каші».

Поезія «Садок вишневий коло хати...» відома під кількома заголовками в автографах із дарчими написами Тараса Шевченка: Я. Г. Кухаренку – під назвами «Вечір», «Майський вечір»; Марії Максимович – під назвою «Весенний вечер»; Григорію Галагану – «Весенний вечер», «Весенній вечер»; В. Я. Карташевській – «Садок вишневий коло хати...»; Афанасії Лазаревській і Наталії Хрущовій – «Садок вишневий коло хати...», «Вечір».

Під усіма цими заголовками поезія жила в друці, альбомах і в устах шанувальників. У виданнях коштом благодійників і в рукописних збірках була ця поезія й під заголовками «Вечір в Україні», «Вечір на Україні». Вона мандрувала з Шевченком у заслання в «Малій книжці», потім з 18 березня 1958 р. – у «Більшій книжці» і так дійшла як спадок поета до сучасників.

Тарас Шевченко усвідомлено ставився до творення нової української літератури й мови. Його художня творчість, малярство, щоденники й листи

свідчать, що вчився він усе життя і скрізь, де доводилося бути, охоче спілкувався з розумними й порядними людьми незалежно від національності, а особливо з освіченими земляками. У них він шукав іскру Божу, що розвине культурні сили до майбутнього визволення українського народу. Перебування в Україні використав для того, щоб особисто познайомитися з письменниками, вченими, відомими землевласниками, промисловцями, нагадати про колишню славу, сучасні біди й потреби свідомої розумної роботи на майбутнє благо України.

Висновки. Отже, запоруку майбутнього національного визволення України Шевченко бачив у народній освіті, але такій, що має подаватися разом із всебічним вихованням людини та поєднуватися з національними традиціями. На його думку, освіта повинна йти разом із моральним зростанням дитини й виробленням національного характеру. У бесіді з Козачковським Тарас Григорович сказав про освіту: «Якщо ми задля якогось марного срібника почнемо глумитися над своїми звичаями старовини, то що з нас буде?... А на мою думку, нація без власної вдачі, що їй самій належить та її характеризує, схожа на кисіль та ще й найнесмачніший кисіль» [6, 369].

ЛІТЕРАТУРА

1. Weisberger Z. Das Zezet der Sprache als Wrundlage des Sprachestudium / Z. Weisberger. – Heidelberg, 1951. – S. 8–9.
2. Андрущенко В. П. Ключові компетенції для навчання протягом усього життя – європейські рамкові установки. Рекомендації парламенту і Ради Європи 18 грудня 2006 р. / В. П. Андрущенко // Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття. – К. : Знання України, 2012. – С. 1060.
3. Андрущенко В. П. Моральний розвиток суспільства та особистості / В. П. Андрущенко // Організоване суспільство. – К. : ТОВ Атлант Ю.М.С., 2006. – 494 с.
4. Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова: текст, контекст, семантика, структура / Ю. Барабаш. – К. : Темпора, 2011. – 510 с.
5. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський. – К., 1997. – С. 164.
6. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Наукове Товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства / Павло Зайцев. – Нью-Йорк – Париж – Мюнхен, 1955. – 453 с.
7. Карасик В. І. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. І. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – С. 22.
8. Караулов Ю. И. Русский язык и языковая личность / Ю. И. Караулов. – М., 1987. – С. 123.
9. Колесса Ф. М. Про вагу наукових дослідів над усною словесністю / Ф. М. Колесса // Фольклористичні праці. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 26.
10. Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка / ред. і упор. О. Ільницького, Ю. Гавриша. В. 4 т. – Edmonton – Toronto. Kanada : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. – С. 1596–1598.
11. Кремень В. Г. Концептуальний смисл національної ідеї / В. Г. Кремень // Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.

12. Плющ Л. Християнська філософія Шевченка / Л. Плющ // Сучасність. – 1997. – № 3. – С. 27.

13. Франко І. Зібрання творів : У 50-ти т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 31. – С. 68.

14. Шевченко Тарас. Зібрання творів у шести томах / Тарас Шевченко. – К. : Наукова думка, 2003.

РЕЗЮМЕ

Мацько Л. И. Украинская языковая личность Тараса Шевченко как фактор компетентностно ориентированной профессиональной подготовки украинских филологов.

В статье рассматривается проблема концептуально-стилистического анализа поэтического творчества Тараса Шевченко как элитарной сильной украинской языковой личности, который может быть использован в педагогическом процессе формирования украиноязычной компетентности. Автор отмечает, что залог будущего национального освобождения Украины Шевченко видел в народном образовании, но таком, который должен подаваться вместе с всесторонним воспитанием человека и сочетаться с национальными традициями. По его мнению, образование должно идти вместе с нравственным ростом ребенка и выработкой национального характера.

Ключевые слова: концептуально-стилистический анализ, дискурсивный анализ, поэтическое творчество, Тарас Шевченко, образ Украины.

SUMMARY

Matsko L. Ukrainian linguistic personality of Taras Shevchenko as a factor of a competence-oriented training of ukrainian philologists.

The problem of conceptual and stylistic analysis of Taras Shevchenko poetry as an elite strong linguistic Ukrainian personality is described in the article. This approach can be used in the formation of Ukrainian language competence.

It is stressed that the phenomenon of Taras Shevchenko's genius is still not deciphered, it encourages researchers to a new reading of the creativity of his talents, in-depth understanding of his role as a prominent figure of Ukrainian literature and language, culture, history, and philosophy, because Taras Shevchenko was not only the founder of modern Ukrainian literature and literary language, which is still called modern, but was also a great defender of the idea of national revival of everything Slavic, was ready to stand up for each person of any nationality who does good to other people.

The general notion of lexeme-ethnonym Ukraine that arises from Taras Shevchenko's poetic language creativity is a concept (logical constant), and also word images, discourses and texts, in which it is referred to. Therefore, Ukraine is a key dominant of the poet's language consciousness and structural-art paradigm of his poetry that reveals the deeper meaning of the poetic attitude, perception and worldview.

As the meaningful core of Ukraine the concept of Ukraine is the syncretic polysyllabic word image – the carrier of historiosophical, natiosophical signs of ethnicity and historical and cultural memory. In this semantically versatile word image appears Ukraine in Taras Shevchenko's works, in conjunction with his political, religious, moral, ethical and aesthetic views, intellectual evolution in the course of life.

Taras Shevchenko consciously treated the creation of the new Ukrainian literature and language. His art works, paintings, diaries and letters show that he had studied all his life and anywhere he was, he willingly communicated with intelligent and decent people, regardless of nationality, especially with educated countrymen. He was looking for a spark of God that will develop cultural forces to the future liberation of Ukrainian people. He used his visits to Ukraine to meet personally with writers, scientists, known landowners, industrialists,

to recall the past glory, the modern troubles and needs of conscious reasonable work for the future benefit of Ukraine.

Key words: *conceptual and stylistic analysis, discourse analysis, poetry, Taras Shevchenko, image of Ukraine.*

УДК 37.013.73-057.874:37.013.44]:811.161.1

Н. Л. Мишати́на, И. П. Цыбу́лько

РГПУ им. А. И. Герцена

**СТАНОВЛЕНИЕ «ПРАКТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ» ШКОЛЬНИКА
В ПРОЦЕССЕ ОСВОЕНИЯ МЕТАФИЗИЧЕСКОГО РУССКОГО ЯЗЫКА:
ОПЫТ ПРОБЛЕМАТИЗАЦИИ**

Статья посвящена проблеме освоения русского языка как метафизического языка базовых концептов русской культуры, составляющих «практическую философию» человека. Обосновывается важность присутствия философских текстов в школьном учебном дискурсе. Язык отвлеченной мысли, необходимый для выражения абстрактных состояний и мыслей, осваивается учащимися в процессе решения лингвофилософских задач, типология которых представлена в статье. Анализируется образовательный и воспитательный потенциал философских текстов в контексте проблемы итогового контроля по русскому языку.

Ключевые слова. *Метафизический русский язык, язык «русской филологической философии», «практическая философия» человека, учебная лингвофилософская задача, эссе нравственно-философской направленности как итоговая аттестация школьника.*

Постановка проблемы. Решая проблему достижения личностных образовательных результатов, современному учителю-словеснику необходимо будет научиться работать, по М. М. Бахтину, «на границе специальных анализов», и не только языка и литературы, но и на границе филологии и философии, поскольку русский язык как язык отвлеченной мысли – это важнейшая часть «языка» смысложизненных концептов, которые строят мировоззрение или «практическую философию» школьника (термин разработан Н. Д. Арутюновой). Актуализация философской составляющей концепта (как важнейшей части его понятийного компонента) способствует интеллектуализации языка обучаемого, обретению им «голоса мысли» (В. В. Биbihин), учит, устанавливая связи между понятиями, строить «разумные суждения» (Вл. Даль).

Отсутствие философской составляющей в системе школьного образования является, на наш взгляд, и следствием, и причиной бытийной неосвоенности выпускниками базовых концептов русской культуры, «семантического опустошения» их содержания (Р. М. Фрумкина) как утраты связи с личностным смыслом в концептосистеме ученика и сохранением лишь указания внешней оболочки на первоначальный смысл. Кроме того, в